

ՀԵՆՐԻԿ ԽԱՌԱՏՅԱՆ

ՍՅՈՒՆԻՔԻ ԵՐԻՑՈՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԱՆՔԸ

Պատմական Հայաստանի հնագույն մահաճգնեցիկ է Սյունիքը: Նրա բնությունը գեղեցիկ է, իսկ հարավային մասը՝ անտառապատ ու հարուստ բուսական և կենդանական աշխարհով, պատմամշակութային հուշարձաններով: Նա արևելքից սահմանակից է Այրարատին, արևմուտքից՝ Արցախին, հարավարևմուտքից՝ Վասպուրականին՝ իր ենթակայության մեջ ընդգրկելով 12 գավառ: Երկիրը ղեկավարվել է մեծամուն իշխանների և թագավորների կողմից, իսկ հոգևոր-կրոնական կյանքը՝ Ներսես Մեծի կողմից շնորհված 12 եպիսկոպոսների գլխավորած թեմերի, որոնք ղեկավարվել են միտրոպոլիտության կողմից: Եպիսկոպոսության ղեկավարը կամ միտրոպոլիտն ընտրվել է Կաթողիկոսի հավանությամբ և հաստատվել նրա կողմից: Այս միտրոպոլիտությունն իր գոյության շրջանում կարևոր դեր է խաղացել երկրում կրոնական ավանդության ամրապնդման գործում: Սյունիքում գործել են բազմաթիվ կրոնամշակութային կենտրոններ, վանքեր, եկեղեցիներ, որտեղ դաստիարակվել են համրածանոթ հոգևորականներ, գրիչներ, պատմագիրներ և ստեղծել արժեքավոր բազմաթիվ գործեր: Այդ վանքերի թվին է պատկանում նաև ԵՐԻՑՈՒ ՎԱՆՔԸ:

Ստեփանոս Օրբելյանը, լինելով Սյունյաց երկրի վերջին՝ 53-րդ միտրոպոլիտը (13-14-րդ դարի սկիզբ), իր հոգևոր-եկեղեցական և քաղաքական գործունեությանը զուգահեռ, կատարել է գիտական խոշոր աշխատանք Սյունիքում տեղի ունեցած կարևոր ռազմաքաղաքական իրադարձությունները պատմության մեջ ճշգրիտ գնահատելու հարցում, կազմել մահապետական, իշխանական ու թագավորական տների կառավարման հաջորդականությունը, եպիսկոպոսության աթոռակալների ճշգրիտ ցանկը և այլն: Ստեփանոս Օրբելյանի վկայությամբ, Երիցավանքը հիմնադրվել է 6-րդ դարում և գոյատևել մինչև 10-րդ դար: Այն մեզ է հասել ավերված վիճակում ու գտնվում է ներկա Արծվանիկ գյուղից արևելք երեք կիլոմետր հեռավորության վրա, մի բարձրադիր տեղում, քարաժայռի պոնկին: Ըստ պատմիչի, միտրոպոլիտության վեցերորդ աթոռակալ Տեր Մուշեղն հաջորդել է Տեր Երիցակը՝ «Սուրբ վանահայր, մեծ տնտեսվար, խարազանագետ ու խստակրոն ճգնավոր»: Երկար տարիներ ապրել է Բաղք գավառում, մի քարանձավ տեղում, ապա գնացել երանելի Գյուտի վանք և այնտեղ խստակյաց ճգնությամբ անցկացրել բազմաթիվ օրեր: Այնուհետև Սուրբ Գյուտի օժանդակությամբ և հրամանով 12 կրոնավորներով գալիս է այդ տեղը ու հայր Գյուտի կողմից պարգևած բազմաթիվ ունեցվածքներով շինում եկեղեցին և այն կոչում Նոր Երուսաղեմ: Բայց բորոտները, որոնք ժամանակին Գյուտի կողմից բնակեցվել էին այդ վայրում, դիմադրում են Երիցակի շինարարությանը: Սուրբ Հայրն այդ լսելով՝ նրանց համոզում է, որ խաղաղվեն, և

սահմանում է համապատասխան չափով վանքից մրանց կարիքները հոգալու հնարավորություն: Ինքն էլ օրըստօրե մասնակցում է շինարարությանը, կառուցողներից ճաշ ուղարկում: Եվ Երիցակն այսպես շինելով Աստծու տուն ու կանգնեցնելով փառաբանության տեղ, այն հարմարեցնում է հրեշտակակրոն մարդկանց բնակության համար:

Թեև Տեղ Երիցակի և մրա կառուցած Երիցավանքի գործունեությունը լուսաբանող աղբյուրներն անբավարար են, սակայն միայն այդ մասին հիշատակումը

Երիցավանքի զանգակատունը

վկայում է երկրում քրիստոնեության ամրապնդման նպատակին մրա բերած ավանդի մասին:

Բազմիցս տեղացիներից լսելով Երիցավանքի մասին տարբեր զրույցներ՝ հետաքրքրություն առաջացավ մոտիկից ծանոթանալու դրամ: Որոշեցի անձամբ մեկնել պատմական այդ սրբավայր և սեփական աչքերով տեսնել այն, դրա շինությունները և մտովի փոխադրվել վեցերորդ դար:

1997 թվականի սեպտեմբերի 29-ին Արծվանիկից, որտեղ էի հանգստի առիթով, մեկնեցի՝ պատմական այդ վայր: Իրոք, վայրը, որտեղ կառուցված էր վանքը, շատ է գեղեցիկ, սակայն շինությունների ներկա վիճակը գոհացուցիչ չէր և վկայում էր, թե ինչպիսի հողմեր են անցել մրա գլխով ու ավերիչ հետքեր թողել դարերի ընթացքում: Գոհ եմք, որ պահպանվել է թեկուզ այդքանը, իբրև անցյալի պատմական նշխարներ: Եկեղեցու բարձրադիր տեղում ամրացրած ցուցանակը հիշեցնում է, թե այն պահպանվում է պետության կողմից:

Օրջելով և զննելով տարածքը, շինությունները (եթե այդպես կարելի է անվանել), ծանոթացանք ամենին: Գլխավոր եկեղեցին, որը կոչվում է Սուրբ Նախավկա, մի խոշոր, եզակի հորինվածքով ճարտարապետական կառույց է, միանավ, թաղածածկ երկարավուն դահլիճով, ունի երեք բաց կամարաշարեր, որոնք փակված էին քարերով: Դահլիճի երկարությունն է 15-20 մետր, լայնությունը՝ 7 մետր, բարձրու-

Երիցավանք

թյունը՝ 10-11 մետր: Տանիքը տեղ-տեղ խարխլված է, հատակը՝ հողից, Սուրբ Սեղանն ու նրա տանիքը՝ քանդված:

Եկեղեցուց ոչ հեռու կար մակ մի խարխլված մատուռ, որին տեղացիները «Ջանգակատուն» են անվանում: Ինչպես նշեցինք, երկու շինություններն էլ գտնվում են կիսավեր վիճակում: Ներսից և դրսից, թեև կիր-ավազ ամուր շաղախին, վեմերի քարերը թափված են, բացակայում է որևէ մի հուշագիր արձանագրություն (տե՛ս լուսանկարները): Վանքի տարածքում, եկեղեցուց ոչ շատ հեռու, գտնվում է նրա հանգստարանը, սակայն մեծքայաների տապանաքարերին չկար ոչ մի հիշատակություն՝ բացառությամբ մեկից, որի վրա դժվարությամբ ընթերցվեց «ԳՈՂ» հիշատակող բառը: Պետք է նշել, որ շրջապատող ամենի լեռների և դժվարանց ուղիների շնորհիվ վանքը կարողացել է պաշտպանվել ու դիմակայել թշնամիների ասպատակություններին: Տե՛ր Երիցակը, որը Կաթողիկոս Մուշեի կողմից և Սյունիքի ազգաբնակչության միաձայն ցանկությամբ (530-ական թվականներ) ձեռնադրվում է Սյունիքի՝ թվով յոթերորդ միտրոպոլիտ, գահակալում է ընդամենը մեկ տարի և

վախճանվում: Ըստ պատմիչ Ստեփանոս Օրբելյանի, Երիցակը թաղվում է Երիցավանքում:

Ծարտարապետ Ս. Խ. Մնացականյանը մեծ ճարտարապետական շինությունները, ինչպիսիք է Երիցավանքի եկեղեցին, գտնում է, որ կառուցվել են 5-7 դարերում, իսկ 9-րդ դարի վերջից նրանք ձևափոխություններ են կրել:

Արծվանիկ գյուղի տեղանվան մասին այն կարծիքը կա, թե այժմյան «Արծվանիկ» տեղանունն առաջացել է հենց ԵՐԻՑԱՎԱՆԻԿ ձևից: 14-րդ դարում վերանուն է Սյունիքի միտրոպոլիտությունը, իսկ խորհրդային բռնաճեղքումնաբան տարիներին՝ մեծ բազմաթիվ թեմեր Հայաստանում:

Խորհրդային կարգերի փլուզումից հետո Հայաստանում տեղի ունեցող որոշ փոփոխությունները նպաստեցին անկախության հաստատման և կրոնական կյանքի աշխուժացման գործընթացին: Տասնամյակների դադարից հետո աստիճանաբար վերելք է ապրում հոգևոր կյանքը: Բացվեցին մոր եկեղեցիներ, էջմիածնին վերադարձվեցին որոշ վանքեր, կառուցվում են մոր եկեղեցիներ, և ժողովուրդը հոգևոր հայրերի օգնությամբ վերադառնում է իր պատմական դավանանքին: Այդ ամենը կանոնավորելու և ղեկավարելու նպատակով մորապետության վարչական շրջաններում ստեղծվեցին եկեղեցական թեմեր: 1996 թվականի մայիսի 30-ի պաշտոնագրով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ս. Տ. Գարեգին Ա-ն մայիսի 30-ի թեմերի փոխարեն ստեղծեց ութը, որոնցից մեկն էլ՝ Սյունիքում՝ թեմակալ առաջնորդ նշանակելով Արամիան վարդապետ Մկրտչյանին (1997 թ. հունիսից՝ եպիսկոպոս): Անկասկած, թեմի առաջ ծառայած լուծում պահանջող հարցերի հետ, նրա ուշադրության տեսադաշտից չի վրիպի մեծ ԵՐԻՑԱՎԱՆԻՔԻ հովանավորությունը:

